

Senovės liudininkai¹

PARENGĖ JUOZAS MICKEVIČIUS

KALTINĖNŲ PILIAKALNIS

Šalia Kaltinėnų miestelio yra gražus kalnas, panašus į skrybėlę, vadinamas Kepaluškalniu. Tai piliakalnis. Dauguma jo šlaitų yra statūs. Aikštelė maža, lygi. Vietomis šlaitai apaugę krūmokšniais. Kepaluškalnio vakarinėje papėdėje yra ariama dirva. Seniau, ardami žemę, žmonės čia rasdavo žalvarinių papuošalų, geležinių darbo įrankių, žalvarinių rankenų, kardų. 1928 m. Kaltinėnų valsčiaus savivaldybė Kepaluškalnį pavadino Nepriklausomybės kalnu. Aikštelėje pastatė stovą, ažuolinį kryžių. Kalnas buvo apšodintas pušaitėmis.

1939 m. užrašė Šilalės vidurinės mokyklos III klasės mokinė Eugenija Žymantaitė

MEIRIŲ PILIAKALNIS

Meirių kaime (Kaltinėnų apyl.), 2 km nuo Kaltinėnų, yra piliakalnis. P. Tarasėna, Lietuvos Archeologijos medžiaga, Kaunas, 1928 m., p. 182

PILIŲ PILIAKALNIS

Pilių kaime (Kaltinėnų apyl.) 2,5 km nuo Kaltinėnų, yra piliakalnis. Tame pačiame kaime yra Raguvija, vadinamas Raganų kalnu.

SKUBURLIO PILIAKALNIS

Pagrybės kaime (buvęs Paskuburlio kaimas), Kaltinėnų apyl., 2 km nuo Kaltinėnų, kairėje vieškeliu Kaltinėnai–Upyna pusėje, kairiajame Akmenos krante, Akmenos ir Ižnės santakoje, yra kalvos tipo piliakalnis, vadinamas Skuburlio kalnu.¹ Jį sudaro tarsi dvi dalys – apatinė ir viršutinė (viršūnė). Apatinė dalis ariama, o viršūnė apaugusi tūkstantmečiais ažuolais, liepomis. Tai milžiniškas piliakalnis, vienas didžiausių Kaltinėnų apylinkėje, bene kryžiuočių „Wegeberichte“ minimas „Karsowin Bug“. Tame pačiame kaime ganykla ir dabar vadinama „Karšuviške“. Piliakalnio plotas yra apie 3,5 hektarų. Jo šlaitai iš visų pusių gana statūs, išskyrus pietinį. Pastarasis iki papėdės tęsiasi apie 70 metrų. Piliakalnio aikštelės plotas išardytas užburtų lobių ieškotojų. Jų iškastos duobės gylis yra apie 0,5 m, skersmuo – 1 metras. Aikštelėje, po kultūriniu sluoksniu, yra daug akmenų. Piliakalnio aukštis – apie 25 m virš Akmenos upės lygio.

Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečiai įsakė nuteisti vieškelį Kaltinėnai–Upyna. Iškasė griovius ir pylė žvyrą, kurį vežė iš Skuburlio piliakalnio pietvakarinės dalies. Žvyras buvo vežamas iki 1933 metų, tačiau piliakalnio išvaizda nedaug kuo pasikeitė, nes žvyras, nors jo išvežta daug, buvo imamas tik iš „Vorburgo“ (priešpilio).² Vežant žvyrą buvo randama žmonių kaulų, žalvarinių papuoša-

¹ Tekstas parengtas apie 1936–1938 metus.

Skuburlio piliakalnis apie 1936 metus. Nuotrauka iš Juozo Mickevičiaus archyvo

lų, geležinių darbo įrankių, ietigalių ir kt. Carinės Rusijos metais piliakalnyje buvo ransta žalvarinių papuošalų, geležinių darbo įrankių, iš rago padarytas kirvukas.³

XIX a. II p. dvarininkas Ulmeris bandė tyrinėti piliakalnį. Jis rado daug akmenų. Jam kasinėjant kalną, žemė sudrebėjusi, dvarininkas išsigandęs ir baigęs savo darbą.

1912–1918 m. vienas Kaltinėnų mokyklos mokytojas buvo pradėjęs kasinėti Skuburlio kalno rytinę dalį. Rado kažkokių šukių. Jas išvežė į Kauno muziejų⁴. Vėliau Kaltinėnų pradinės mokyklos mokytojas Kriškčiokaitis vėl bandė kasinėti, tačiau rado tik anglių, suodžių.

Piliakalnis yra priklausęs ūkininkui Juozui Vitkui. 1933 m. Lietuvos valstybinė archeologijos komisija piliakalnio viršūnės 35 arus išėmė iš naudmenų ir uždraudė iš čia vežti žvyrą bei arti žemę.

Vieną kartą iš Varnių į Kaltinėnus ėjo neturtingas kurpius. Jam beeinant sutemo ir pradėjo lyti. Pakelė jis pamatė žiburį. Priėjus arčiau žiburio, priešais atsirado trobelė. Kadangi iki Kaltinėnų buvo dar keli kilometrai, lietus vis lijo, tai kurpius nutarė užėiti į tą trobelę ir paprašyti nakvynės. Įlėjęs į vidų, ten rado vyrą ir jo žmoną bei kelis mažus vaikus. Jie priėmė kurpių nakčiai. Po vakarienos šeimininkai kurpius paprašė pataisyti senus jų batus. Pataisęs juos, kurpius nuėjo miegoti. Rytą kurpius atsikėlė ir ėmė ruošti eiti toliau, bet šeimininkė jį sulaukė ir pakvietė pavalgyti pusryčius. Išėinant už sutaisytus batus šeimininkė jam davė maišelį skiedrų. Iš pradžių kurpius nenorėjo to maišelio imti, bet vėliau paėmė. Beeinant kurpiui toliau maišelis pradėjo sunkėti ir galop pasidarė labai sunkus. Tada kurpius atsisėdo šalia kelio ir, atrišęs maišelį, pamatė, kad jame ne skiedros, o auksiniai pinigai.

Parėjęs namo, kurpius išsiaiškino, kad batus taisė septynias dienas. Dabar jis turėjo daug pinigų, tad toliau gyveno pasiturinčiai.

Kartą ant Skuburkalnio piemenys ganė bandą. Vienam piemeniui jo draugai įmetė kepurę į ant Skuburkalnio buvusį urvą. Piemenukas pradėjo verkti. Jis norėjo atgauti kepurę, tad nusprendė pats įlįsti į urvą ir ją susirasti. Kai ten įlindo, rado geležines duris. Atidaręs jas pateko į gražius rūmus. Čia jis sutiko labai gražią karalaitę, kuri jam atidavė kepurę, pripylusi ją auksinių pinigų.

Kai piemenukas išlipo su auksiniais pinigais ir kepure, kiti piemenys ėmė prašyti, kad šis papasakotų viską, kas ten jam nutiko. Išgirdęs pasakojimą, vienas piemuo tyčia įmetė savo kepurę į urvą ir leidosi jos ieškoti. Kitą dieną žmonės piemenuką rado be galvos išmestą iš urvo ant piliakalnio viršaus.

1940 m. užrašė Šilalės vidurinės mokyklos IV klasės mokinys A. Rubšys

Jei naktį žmogui tekdavę eiti pro kalną, viršūnėje visada pasirodydavo jaunos mergaitės. Jos ten šokdavo ir liūdnei dainuodavo.

Pasakojama, kad kalne yra užburta piliis. Kartą žmonės atkasė geležines duris. Jos buvo labai stipriai uždarytos. Ilgai pavargus pasisekė atidaryti. Kai žmonės įėjo į vidų, rado kambarį. Jo viduryje stovėjo stalas, o ant jo buvo padėta lėkštė. Joje gulėjo geležinė gyvatė. Tai buvo užburta karalaitė. Daugiau nieko nebeieškojo. Išėjo lauk, vėl užkasė duris. Dabar toje vietoje yra lyg nugriuvęs šlaitas.

1944 m. sausio 5 d. užrašė V klasės mokinys K. Kobeckis

Piliakalnį supylė švedai. Jie buvę labai turtingi. Išsikraustydami užburė vieną lietuvaitę, kad ji saugotų paliktus turtus. Didįjį šeštadienį, prieš Vėlykas, turtai su mergaite iškildavę į paviršių.

Kartą pro šalį ėjusi ligonė. Pamačiusi mergaitę ir paklaususi, kaip būtų galima ją išgelbėti. Ji atsakiusi, kad po metų čia turinti ateiti bažnytinė procesija ir atlaikyti šv. Mišias, tačiau turį netrūkti nė vieno šv. Mišioms reikalingo daikto.

Kitais metais prie kalno atėjusi procesija. Tačiau paaiškėjo, kad procesijos dalyviai neturi žnyplių žvakėms užgesinti. Skrynja su mergaite toj nugrimzdžo į žemę ir daugiau nebepasirodė.

Papasakojo 80 metų amžiaus J. Martinus, gyvenęs Kaltinėnų miestelyje. Užrašė II klasės mokinys J. Zdanavičius

Kartą naktį žmogus, eidamas pro piliakalnį, pamatęs baltais rūbais apsivilkusią moteriškę, o nuo kalno sklidusi muzika, stiprus žvangėjimas. Patyręs tai, žmogus nubėgęs į kaimą ir pažadinęs visus jo gyventojus. Žmonės, norėdami pažiūrėti, kas ten yra, ėmė lipti į kalną, bet, kai prilipę viršūnę, atsivėrusi žemė ir viskas išnykė.

1944 m. sausio 15 d. užrašė III klasės mokinys V. Laugalis

Senieji pasakoja, kad Šv. Jono išvakarėse ant kalno pasirodydavo vienas karalaitė baltais rūbais ir graudžiai verkdavusi.

1943 m. gegužės 29 d. užrašė Laukuvos gimnazijos II klasės mokinys V. Šveikauskas

Seniau kalno viršūnėje buvusi kažkokia skylė. Kartą piemenys, ganydami bandą, mėtė akmenis į tą skylę. Bemėtydami išgirdė skambesį. Ten, kalno gilumoje, buvusi kokia tai nugrimzdusi bažnyčia.

Užrašė III klasės mokinė O. Ivanauskaitė

Yra pasakojama, jog seniau dabartinio Pagrybės kaimo vidury-

Pilių piliakalnis Kaltinėnų apylinkėse. Nuotrauka iš Juozo Mickevičiaus archyvo

je buvęs Karšuvos miestelis. Vienas žmogus turėjęs dokumentus, kuriuose buvo parašyta, kad tai buvo apygarda. Tuos dokumentus laikęs kartu su dideliu kiekiu pinigų. Per ilgą laiką tuos dokumentus apgriaužusios pelės. Likusieji dokumentai buvę patekę pas kunigą Žemaitį. Vėliau kunigas išvykęs į Šiaulius, o kur dingio dokumentai, nežinoma.

Ant kalno buvusi stipriai įtvirtinta švedų piliis. Jos šeimininkai ilgai valdė šią apygardą. Kartą žemaičiai raudonu audeklu aptaisę vieną eržilą ir paleidę jį prie ramiai besiganančių švedų arklių. Kilęs didžiausias triukšmas. Arkliai puolę prie nematyto eržilo, pradėję jį draskyti, bet šis buvęs stiprus ir nepasidavęs. Švedai išbėgę arklių gelbėti. Nieko nelaukę juos užpuolė žemaičiai ir pilį paėmė.

1944 m. birželio 11 d. užrašė III klasės mokinys L. Jautakis

Kartą naktį žmogus ėjęs pro Skuburkalnį ir pamatęs ant kalno sėdinčią jauną mergaitę. Ji ir sakanti: „Kas atimtų nuo manęs tuos parazitus, nuo kurių aš labai kenčiu, tas liktų laimingas.“ Taip pasakiusi ir dingusi. Buvę bandyta mergaitę gelbėti, bet nepavykę.

Kartą žmogus ėjo į Priskėlimo pamaldas. Pakalnėje pamatė stovincią ir iš vietos nepajudančią karietą. Joje buvę žmonės paprašė, kad šis jiems padėtų karietą išlaisvinti nuo užkliuvusio kalno. Žmogelis buvęs drąsus ir atsakė, kad čia nėra jokio kalno. Gerai apžiūrėjo karietą. Rado tik kryžiuką po karietos ratais. Tą kryžiuką jis ir išėmė. Tada karieta vėl nieko netrukdoma galėjosi važiuoti. Tie žmonės siūlė jam atlyginimą, tačiau jis neėmė, Nepažįstamieji padėkoję žmogeliui, įsikėlė pinigų skrynją ir pradingo kalne.

1944 m. birželio 11 d. užrašė III klasės mokinys L. Jautakis

¹ F. V. Pakrovskij, *Archeologičeskaja karta Kovenskoj guberniji*.

² S. Biržiškos laiškas prof. M. Biržiškai, Šilalė, 1933-04-07.

³ P. Tarasėna, *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 260.

⁴ Konkretus muziejus J. Mickevičiaus darbe nenurodytas – red. p.